

Iwona Jagoszewska

Realizacja nowych rozwiązań w kształceniu niesłyszących

Niepełnosprawność nr 11, 46-58

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Iwona Jagoszewska
Uniwersytet Wrocławski

Realizacja nowych rozwiązań w kształceniu niesłyszących

Realizing a new solutions in schooling of the deaf

In the last few years there was a shift in thinking about the reform of education. In the ongoing discussion about implemented changes the issue worth a closer examination are the new solutions that have been carried out in the education of deaf people. In that area the role of deaf children teachers as professionals which should be pioneers of progressive changes is very important. We can distinguish the mechanisms of enhancement as well as the mechanisms that can disturb the realization of the new solutions. It's worth mentioning that parallel to ordinance implemented by Ministry of National Education (MEN) concerning possibilities for equalization of educational chances of deaf people, the one's that are mellowing difficulties are the teachers who are putting those changes into effect. At the same time, despite difficulties, they are able to implement media education and use of new technologies more and more successfully.

Słowa kluczowe: kształcenie niesłyszących, nowe rozwiązania

Keywords: the deaf schooling, new solutions

Wprowadzenie

Współczesny świat charakteryzuje się szybkimi, dynamicznymi zmianami w różnych obszarach życia człowieka. Zachodzące przemiany wymagają od instytucji oświatowych szybkiego i płynnego dostosowania się do nowych wymogów. W ostatnich latach wiele zmieniło się we współczesnej humanistyce i w myśleniu o reformowaniu szkoły. W dyskusji nad wprowadzonymi zmianami w systemie kształcenia oraz dostosowaniu się do wymogów zmieniającej się rzeczywistości społecznej wydaje się, iż warto zwrócić uwagę na obszar realizacji nowych rozwiązań w kształceniu osób niesłyszących. Ważną rolę odgrywają w nim zarówno nauczyciele, rodzice, jak i dzieci niesłyszące jako osoby, które powinny być zainteresowane wprowadzeniem postępowych zmian.

Mechanizmy wspomagające realizację nowych rozwiązań w kształceniu niesłyszących

W warunkach rosnącego zainteresowania utrzymaniem dynamicznego rozwoju, a zwłaszcza polepszeniem jakości kształcenia niesłyszących, należy zwrócić uwagę zarówno na szanse, jak i na niemałe trudności w realizacji stojących przed nimi zadań. Istotnym komponentem wydaje się być uznanie różnorodności działań stanowiących wkład w praktyczną realizację podejmowania nowych i ambitnych wyzwań. Można przypuszczać, że połączenie wprowadzonych zmian w mechanizmy wspomagające proces uczenia osób niesłyszących, a także bardzo dobrze wykształceni nauczyciele stanowią wystarczający warunek powodzenia.

Bliższe rozpoznanie dynamiki zmian w kształceniu osób niesłyszących wymaga uwzględnienia wielu aspektów, m.in.: pedagogicznego, psychologicznego, społecznego i technicznego. Rozpatrując aspekt pedagogiczny należy wziąć pod uwagę:

- dostosowanie i zapewnienie treści, metod i form kształcenia do indywidualnych potrzeb i możliwości uczenia się niesłyszących;
- system oddziaływań wychowawczych rodziny, szkoły;
- mechanizmy wspomagające i zakłócające proces uczenia się.

Przedstawione trzy wybrane podejścia pedagogiczne nie mają charakteru rozłącznego. Należy podkreślić, że efektem prowadzenia działań w zakresie aspektu pedagogicznego na rzecz zmian w kształceniu niesłyszących jest przede wszystkim ich występowanie równoległe, a nawet ścieranie się ze sobą. Tym samym prowadzą do trudności w zadaniowym operowaniu nimi w praktyce edukacyjnej.

Do znaczących elementów aspektu pedagogicznego należą mechanizmy wspomagające i proces uczenia się. Na poziomie realizacji nowych zadań wiążą się one z:

- aktami prawnymi regulującymi system oświaty w Polsce;
- możliwościami wyrównywania szans edukacyjnych niesłyszących zawartymi w rozporządzeniach MEN [<http://www.mg.gov.pl>]). Obejmują one:
 - wczesne wspomaganie rozwoju dziecka – zajęcia 4–8 godzin w miesiącu,
 - orzeczenia wydawane przez zespoły orzekające działające w PPP,
 - odroczenie obowiązku szkolnego (wychowaniem przedszkolnym może być objęte dziecko powyżej 6 lat – nie dłużej niż do 8 lat – wchodzi w życie 1.09.2014 r.),
 - bezpłatny transport i opieka dla dzieci i młodzieży (nie dłużej niż do 25 roku życia),

- legitymacje przedszkolne i szkolne dziecka niepełnosprawnego przyjętego do danej placówki,
- zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze dla dzieci i młodzieży niesłyszącej z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (indywidualnie 10 godzin tygodniowo, zespołowo 20 godzin zajęć 60-minutowych),
- przedłużenie etapu edukacyjnego (co najmniej o rok w klasie III i w klasie VI oraz w ostatnim roku nauki w gimnazjum lub w szkole ponadgimnazjalnej),
- zajęcia rewalidacyjne (w szkole masowej 2 godziny zajęć w tygodniu, w specjalnej – w zależności od potrzeb ucznia),
- realizacja podstawy programowej (dla niesłyszących z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim taka sama jak dla uczniów w normie intelektualnej; dla niesłyszących z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym inna podstawa programowa w oparciu o IPETy opracowane przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniami niesłyszącymi),
- kierowanie do kształcenia specjalnego (starosta ze względu na orzeczenie kształcenia specjalnego na wniosek rodziców zapewnia odpowiednią formę kształcenia),
- pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole (rozpoznawanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka niesłyszącego; o formach decyduje dyrektor szkoły, są one uwzględnione w IPETach),
- zwolnienie z nauki drugiego języka obcego (dyrektor szkoły na wniosek rodziców),
- indywidualne obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne i nauczanie indywidualne (dla dzieci i młodzieży niesłyszącej, której stan zdrowia znacznie utrudnia lub uniemożliwia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły; dyrektor na wniosek rodziców posiadających orzeczenie z rejonowej PPP).

Aktualizacje w przepisach i zmiany w uregulowaniach prawnych tworzą nowe możliwości kształcenia uczniów niesłyszących w klasach integracyjnych i masowych. W ostatnich latach systematycznie wzrasta liczba niesłyszących uczęszczających do szkół masowych (www.onsi). Oprócz zadeklarowanych w przepisach regulacji, osobom niepełnosprawnym należy zapewnić warunki, aby z owych praw mogły korzystać. Zgodnie ze standardami międzynarodowymi dziecko słabosłyszące powinno uczyć się w szkole ogólnodostępnej i mieć zapewnioną odpowiednią pomoc. Wydaje się jednak, że pozostałe warunki, czyli m.in. odpowiednie przygotowanie nauczycieli oraz wyposażenie w sprzęt techniczny, najczęściej nie są spełniane. Jest to przyczyną wielu trudności zwłaszcza dla niesłyszących.

Jak już wspominałam, można zauważyć zmniejszenie liczby korzystających z usług edukacyjnych w placówkach specjalnych. Być może wiąże się to z intensyfikacją prowadzonych działań w ramach wczesnej interwencji, upowszechnieniu implantów ślimakowych, wyborami słyszących rodziców dążących do funkcjonowania dzieci w świecie słyszących, komunikowania się za pomocą mowy dźwiękowej. Większość tych placówek to ośrodki szkolno-wychowawcze z internatami, obejmujące swym zasięgiem zazwyczaj kilka województw, a w przypadku szkół średnich dla niesłyszących – cały kraj.

Wielokrotnie przy okazji różnych deklaracji związanych z prowadzeniem strategii edukacyjnej państwa wobec niesłyszących w ich drodze od szkoły podstawowej do szkolnictwa wyższego wysuwane są postulaty dotyczące zmiany w myśleniu i działaniu na zasadach koegzystencji, równości i poszanowania innego. Konsekwencją tego w obszarze pedagogicznym powinno być przygotowanie przez społeczeństwo warunków dla ich realizacji. W aspekcie społecznym sprawdza się nie tylko do tego, żeby je zapewnić, ale również uzasadnia uczestnictwo osób niesłyszących w różnym wieku na wszystkich szczeblach kształcenia. Niewątpliwie kształcenie jest powinnością i koniecznością każdego człowieka – od dzieciństwa do późnej starości. Znajduje to wyraz m.in. w obniżaniu wieku inicjacji szkolnej oraz w masowym rozwoju instytucjonalnych form oświaty dorosłych, nazywaną obecnie edukacją całożyciową. Ponadto w zakresie wprowadzenia zmian w kształceniu niesłyszących z psychologicznego punktu widzenia istotne wydaje się rozpoznawanie przez głównych uczestników ich własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się, modyfikacja wzajemnych interakcji nauczyciela i ucznia niesłyszącego, w tym umiejętność pracy zespołowej.

Ścisłe powiązany z tworzeniem dobrych warunków dla potencjału nowoczesnej szkoły, w której m.in. kształcą się niesłyszący, jest jej aspekt techniczny. Dość często kryje się za nim przekształcanie istniejącej rzeczywistości pedagogicznej w postulowane zmiany związane przede wszystkim z:

- edukacją zorientowaną na integrację;
- zmianą organizacji kształcenia w szkole z systemu klasowo-lekcyjnego na kształcenie w każdym miejscu i w każdym czasie;
- wspieraniem procesu kształcenia technologią informacyjno-komunikacyjną.

W efekcie narzuca on współczesnej edukacji realizację starych i nowych zadań dotyczących całego systemu kształcenia niesłyszących, głównie szczegółowych standardów dla szkół na poszczególnych poziomach kształcenia.

Mechanizmy zakłócające proces kształcenia się niesłyszących

Układ odniesienia dla kształcenia niesłyszących stanowi szkoła, w której wymaga się zaangażowania ze strony wszystkich uczestników środowiska szkolnego. Nieustanny dialog pedagoga z uczniami jest zorganizowaną i trwałą komunikacją, która ma ich doprowadzić do harmonijnego rozwoju i osiągnięcia coraz wyższych szczebli edukacji. Skuteczność wprowadzania nowych rozwiązań zależy m.in. od tego, w jaki sposób przeciwstawiamy się mechanizmom zakłócającym proces kształcenia się niesłyszących. Wśród tych nastrożających dość sporo trudności, bardziej złożonych, są:

- bariery komunikacyjne,
- trudności spowodowane wykorzystaniem PJM oraz SJM w edukacji,
- dylematy rodziców związane z wyborem drogi edukacyjnej,
- nauczyciele o niskich kompetencjach.

Najwięcej uwagi niesłyszący poświęcają współczesnym kontrowersjom dotyczącym języka migowego [Czajkowska-Kisil 2006]. Część środowiska niesłyszących twierdzi, iż wymyślenie SJM jako drugiego, sztucznego sposobu komunikacji wywołało poważne konsekwencje. Uważają, że ten niby-język zaczął wypierać stary, sprawdzony sposób komunikacji (PJM). Ponadto przygotowany przez słyszących system rehabilitacji i edukacji pozbawił osoby głuche możliwości wyboru. W tej sytuacji wszyscy uczniowie niesłyszący musieli zacząć używać systemu języka migowego w szkole. Ze względu na gramatykę język migowy dzielimy na dwie formy:

- Polski Język Migowy (PJM – klasyczny język migowy jest językiem naturalnym, powstałym na drodze rozwoju społeczności głuchych w Polsce, jest nośnikiem kultury tej społeczności);
- System Języka Migowego (SJM – zwany językiem miganiem to sztuczny system migowy, powstały w latach 60. XX wieku).

System językowo-migowy (SJM) jest to połączenie języka migowego z językiem mówionym. Został on stworzony przez surdopedagogów w celu nauczania dzieci niesłyszących języka polskiego. SJM jest językiem sztucznym, wywodzącym się z polskiego języka fonicznego. Zwany jest potocznie językiem miganiem. Stanowi odzwierciedlenie fonicznego języka polskiego w formie wizualnej. Tekst SJM jest przekładem słowo w słowo tekstu polskiego na ciąg znaków wizualno-przestrzennych. Używany jest w sytuacjach formalnych, np. na zajęciach szkolnych, konferencjach, naradach, tłumaczonych programach telewizyjnych. Dzięki SJM niesłyszący mogą nauczyć się rozumieć zarówno formę dźwiękową, jak i graficzną. Niestety zdaniem przeciwników i użytkowników PJM posługiwanie się tym systemem nie ma nic wspólnego z dążeniem do dwujęzyczności, ponieważ SJM jest wyłącznie wizualną kopią języka fonicznego.

Nowe i tradycyjne rozwiązania w kształceniu niesłyszących

Spoleczna świadomość dotycząca kształcenia dzieci niesłyszących jest rozpięta między oczekiwaniami zainteresowanych a oddziaływaniem instytucji oświatowych jako centrami nauczania. Jednak wiadomą rzeczą jest to, że „skutkiem uszkodzenia słuchu są utrudnienia w kształceniu, z których wynikają szczególne potrzeby, które rodzice, pedagodzy i inne osoby z bezpośredniego ich otoczenia powinny znać i uwzględniać” [Müller 1997, s. 12]. Utrudnienia te wpływają na wszystkie sfery życia dzieci niesłyszących, zwłaszcza ich kształcenia.

Wydaje się, że trudno zmienić szkołę bez zmian w pracy nauczyciela. Problemem dla nauczyciela są wysokie koszty psychoemocjonalne wykonywania tego zawodu. Ponadto rezultaty pracy zależą w dużej mierze od osobistych wartości nauczyciela.

Nauczyciel i wychowawca jest nie tylko pośrednikiem między wiedzą a uczniem, lecz autonomiczną jednostką, która uczy, wychowuje i oddziałuje swoim stylem i osobowością [Żegnałek 2005, s. 14]. Uwidoczniają to badania prognostyczne i poznawcze, analizy indukcyjne w pracach pedagogów i psychologów [Plutecka 2006, s. 41].

Główne propozycje wprowadzania innowacyjnych rozwiązań w kształceniu niesłyszących prowadzą przez praktyczne przyjęcie ich do warsztatu zawodowego nauczycieli. Nierzadko kryje się za tym przekonanie, iż:

- 1) wystarczą regularnie stosowane proste rozwiązania, ogólnie dostępne, jednakże wzmocnione opieraniem się na aktywności i kreatywności uczniów;
- 2) wystarczy wykorzystanie nowych mediów w kształceniu niesłyszących.

Należy podkreślić, że tradycyjne rozwiązania są dostosowane do aktualnych regulacji prawnych. Przed nauczycielami i szkołą stoją obowiązki:

- dopasowania szkolnego procesu uczenia się do rzeczywistych możliwości niesłyszących;
- konstruowania indywidualnych i zespołowych programów dydaktyczno-wyrównawczych zgodnie z tym czego potrzebuje dziecko/dzieci;
- regularnych debat z rodzicami.

Chciałabym w tym miejscu zwrócić uwagę na poważne zadania, które są stawiane przed nauczycielem. Zdaniem H. Borzyszkowskiej każdy nauczyciel będący pedagogiem specjalnym powinien być „bogaty” w doświadczenia i wiedzę wynikającą ze swojej pracy zawodowej. Poza tym powinna charakteryzować go rozległa wiedza i doświadczenie pedagogiczne oraz dobra znajomość psychiki osób niepełnosprawnych. Jednak przede wszystkim musi być praktykiem i wykorzystywać w swojej codziennej pracy zdobytą umiejętność i wiedzę nie tylko z zakresu pedagogiki, ale także z zakresu socjologii i wiedzy ogólnej. Nauczyciel

powinien być myślący, rozważny, mądry i posiadający takt pedagogiczny. Powinien także umieć sam uczyć się od innych, być dobrym i refleksyjnym.

Sytuację komplikuje fakt, iż interpretacja oferty kształcenia niesłyszących może stać się podłożem pluralizmu w społecznej ocenie kompetencji zawodowych nauczycieli. Konsekwencją wprowadzenia ostatnich regulacji prawnych jest m.in. mało satysfakcjonujący zainteresowanych stan trwający do chwili obecnej. Z jednej strony w systemie oświaty funkcjonują szkoły specjalne dla niesłyszących, a w nich nauczyciele jako refleksyjni profesjonalści o wysokich kompetencjach zawodowych, z drugiej natomiast, szkoły masowe z nauczycielami deklarującymi gotowość nauczania – bez doświadczeń w kształceniu niesłyszących. Obie równoległe działające instytucje, nie zacierając istniejących między nimi różnic, oferują i kształcą osoby niesłyszące.

Warto zwrócić uwagę, że nauczyciele placówek specjalnych dla osób niesłyszących z jednej strony poszukują i tworzą nowe rozwiązania dostosowane do aktualnej rzeczywistości szkolnej. Jednocześnie nie mają poczucia sprawczości – posiadania sprawdzonej recepty przekazywania wiedzy (choćby tylko ze względu na niski odsetek niesłyszących z powodzeniem zdających egzamin maturalny).

Dość powszechnie w nauczaniu niesłyszących stosuje się metodę totalnej komunikacji. To porozumiewanie się za pomocą wszystkich dostępnych środków: mowy ustnej, języka migowego, daktylografii, fonogestów, odczytywania mowy z ust, pisanie, czytanie, wykorzystywanie resztek słuchu. W warunkach kształcenia w placówkach specjalnych dla niesłyszących wykorzystywane są zarówno metody przekazywania wiadomości oparte na: obserwacji i pokazie, słowie (opis, praca z książką), działaniu (zajęcia praktyczne, laboratoryjne, częste wycieczki, lekcje muzealne, projekty edukacyjne), jak i metody gier dydaktycznych. Poszukując nowych i doskonaląc tradycyjne formy pracy rewalidacyjnej dla niesłyszących, prowadzone są:

- wizyty domowe specjalistów;
- systematyczne zajęcia dla dzieci na terenie placówki;
- szkolenia indywidualne i grupowe dla rodziców dzieci;
- warsztaty dla rodzin dzieci na terenie placówki;
- imprezy integracyjne;
- turnusy rewalidacyjne;
- grupy wsparcia dla rodziców;
- współpraca z przedszkolami, przedszkolami specjalistycznymi i innymi placówkami, w których znajdują się dzieci objęte wczesną rewalidacją.

Aby możliwości, jakie daje wprowadzenie zmian w kształceniu niesłyszących, były budowane na solidnych podstawach, nauczyciel musi m.in. prowadzić odpowiednią dokumentację. Oczywiście w praktyce szkolnej nie zawsze jest ona perfekcyjna, jednak bardziej istotne wydaje się, żeby była ona właściwie wyko-

rzystywana. Przykładowo nauczyciel prowadzący zajęcia rewalidacyjne z uczniem niesłyszącym opiera się na dokumentacji, w skład której wchodzi:

- aktualne orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego;
- indywidualny program zajęć, zawarty w dzienniku zajęć rewalidacyjno-wychowawczym albo indywidualnym dzienniku zajęć rewalidacyjno-wychowawczym prowadzonym zgodnie z wytycznymi danej placówki;
- zeszyt obserwacji, który jest prowadzony odrębnie, dla każdego ucznia i zawiera następujące informacje: zmiany jakie zachodzą w obrębie motoryki małej i dużej, podejmowanie aktywności własnej, koncentracji uwagi podczas zabawy, zajęć spontanicznych, wykonywania zadania, współdziałanie z innymi w różnych sytuacjach, opanowywanie nowych umiejętności, dominacja humoru i nastroju w podejmowaniu działań, gotowość do kontaktów, stopień samoobsługi, udział w czynnościach samoobsługowych, sposobu komunikowania się i innych istotnych zachowań.

Można również powiedzieć, że współczesny nauczyciel jako sprzymierzeniec zmian został postawiony wobec konieczności dokumentowania i prowadzenia działań, które stanowią dla niego potencjalne wyzwanie. Swoistością szkoły specjalnej dla niesłyszących jest organizacja pracy Zespołu Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dziecka z Wadą Słuchu. Opis procedury wpływa na konkretną sytuację psychofizyczną dziecka, w dokumentacji przedstawiane są kolejne etapy:

1. Pierwszym krokiem w chwili zgłoszenia dziecka jest diagnoza wielospecjalistycznego zespołu przeprowadzona na terenie placówki. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów oraz diagnozy układany jest Indywidualny Program Pracy Domowej (IPPD). Program jest tak zaplanowany, aby rodzice mogli go wpleść w codzienne, naturalne sytuacje (program ten jest systematycznie modyfikowany w zależności od potrzeb).
2. Miejscem przeprowadzania działań rewalidacyjnych jest dla dzieci najmłodszych (w miarę możliwości) dom rodzinny dziecka. Dla dzieci 2–6-letnich poszerza się możliwość rozmaitych oddziaływań na terenie placówki.
3. Zajęcia odbywają się średnio co dwa tygodnie, najrzadziej raz w miesiącu.
4. Czas trwania wizyty – około 2 godzin. Praca podczas wizyty przebiega dwutorowo:
 - praca z dzieckiem (czas zajęć jest uzależniony od możliwości psychofizycznych dziecka i od jego wieku);
 - praca z rodzicami.
5. Raz w miesiącu odbywają się zajęcia grupowe dla dzieci (w trzech grupach wiekowych).
6. Co trzy tygodnie odbywają się spotkania Zespołu. Na spotkaniach tych opracowuje się, omawia oraz weryfikuje programy oddziaływań terapeutyczno-rewalidacyjnych dla każdego dziecka.

Zadania stawiane przed nauczycielami

Współczesny nauczyciel, a w szczególności pedagog specjalny, podejmując obowiązki zawodowe, bierze na siebie ogromną odpowiedzialność, ponieważ pracuje z dziećmi i młodzieżą charakteryzującą się różnymi dysfunkcjami. Należy pamiętać, że nauczyciel nie tylko wpływa na wychowanka celowym oddziaływaniem poprzez różne metody, techniki, środki wychowawcze, ale również swoim postępowaniem i swoją postawą wobec całej otaczającej go rzeczywistości.

W literaturze przedmiotu w wielu przypadkach badacze zwracają uwagę na znaczenie odpowiedniego wzorca osobowościowego nauczyciela dla osiągnięcia maksymalnych efektów rewalidacji dziecka niepełnosprawnego, w tym także niesłyszącego. Jednak ciągle niewiele jest badań pedagogicznych spełniających kryteria naukowości, które pozwoliłyby na sformułowanie uogólnień w tym temacie. Dość trudno jest mówić o uniwersalnym wzorcu osobowości pedagoga specjalnego, także ze względu na różnorodne potrzeby dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, uwarunkowane rodzajem niepełnosprawności oraz jej zakresem i głębokością. Nauczyciela powinna charakteryzować ciekawość poznawcza, powinien on orientować się w wielu sprawach, zaczynając od sytuacji rodzinnej, problemów, zamięłowań i uciek swych podopiecznych, a kończąc na tym co dzieje się w świecie polityki i gospodarki [Hołodiuk 2005, s. 9].

Pedagog specjalny oprócz kwalifikacji w zakresie nauczania oraz wychowania osób niepełnosprawnych m.in. musi być ich obrońcą i zapewnić im poczucie bezpieczeństwa. Powinien być przygotowany do współdziałania w tworzeniu diagnozy, a także organizować terapię i rehabilitację doraźną w stosunku do dzieci o sprzężonych upośledzeniach, zwłaszcza w środowiskach oddalonych od specjalistycznych poradni i gabinetów terapeutyczno-rehabilitacyjnych [Pańczyk 1997, s. 105].

Praca pedagoga specjalnego to praca z drugim człowiekiem, który potrzebuje wsparcia w rozwoju. Mimo przemian społeczno-ustrojowych, w postępie, nauce i technice, zmianach w systemie edukacji specjalnej, nadal ważne są trzy podstawowe elementy, którymi powinien odznaczać się nauczyciel surdopedagog, tj. wiedza, umiejętności i cechy osobowości.

Surdopedagog należy do grupy pedagogów specjalnych, zajmuje się nauczaniem i wychowaniem dzieci z uszkodzonym słuchem. Powinien mieć rozległą wiedzę z zakresu audiologii, logopedii i psychologii dziecka niesłyszącego, a także powinien znać zasady uaktywniania analizatora słuchowego. Bardzo ważne jest, aby miał pełny kontakt z dzieckiem niesłyszącym w procesie nauczania oraz wychowania. Przygotowanie surdopedagoga do komunikowania się z uczniem niesłyszącym jest głównym zadaniem kształcenia specjalistów w zakresie edukacji i rehabilitacji dzieci z uszkodzeniem słuchu [Plutecka 2006, s. 83].

B. Szczepankowski uważa, że nauczyciel w szkole dla dzieci z wadą słuchu powinien być specjalistą w trzech dziedzinach [Szczepankowski 1999, s. 245]. Chodzi o:

- surdopedagogikę,
- nauczanie przedmiotowe,
- powinien bardzo dobrze znać język migowy.

Zdaniem Z. Sękowskiej ważne jest, aby dążył on do wykorzystywania wszystkich istniejących form porozumiewania się, żeby kształtować kompetencję językową ucznia z wadą słuchu. Nauczyciel osiągnie wówczas zadowalające efekty w nauczaniu dzieci, gdy w procesie komunikowania się wykorzysta nie tylko mowę, ale także kody manualne i słuchowe [Sękowska 2001, s. 208]. Znany teoretyk i praktyk, A. Korzon, uważa, iż koncepcja wykorzystania wszelkich dostępnych środków wchodzących w skład mowy ustnej i migowej określa się metodą totalnej komunikacji [Korzon 2001, s. 49].

Zadaniem surdopedagoga jest kierowanie i wspomaganie rozwoju uczniów, dlatego też powinien być przygotowany do teoretycznego, praktycznego, a także twórczego wykorzystania swoich umiejętności [Gunia 2006, s. 167]. Surdopedagog powinien być dla uczniów źródłem fascynacji intelektualnej, jak również autorytetem moralnym, który we współczesnych czasach, w których jest zachwiany system wartości, przywraca wychowankom z wadą słuchu ład i jednoznaczność kryteriów [Plutecka 2006, s. 92].

Nowe technologie i przykłady dobrych praktyk w kształceniu niesłyszących

W każdym systemie kształcenia spotykamy się z bogatym i zróżnicowanym podejściem do nowoczesnych metod kształcenia. Z punktu widzenia potrzeb i problemów osób niesłyszących powinny one być w większym niż dotąd stopniu dostosowane do ich oczekiwań. Niesłyszący internauci stworzyli środowisko, w którym poprzez komunikację internetową powstają nowe wzorce stosunków społecznych. Eksplozja Internetu jako nowego środka komunikacji jest tak szybka, że sprawia problem określenie, w jakim kierunku zmierza rozwój nowego rodzaju środowiska, które ma tak ogromny wpływ na funkcjonowanie niesłyszących. Wysokie kompetencje niesłyszących stwarzają zagrożenie, że umiejętności uczniów przerosną nauczycielskie.

We współczesnej szkole nikt już nie kwestionuje miejsca i znaczenia informacji. Zachodzące przemiany spowodowały m.in. znaczne zintensyfikowanie w zakresie stosowania nowych technologii w edukacji niesłyszących [www.scholaris.pl]. Chodzi przede wszystkim o:

- dostęp do elektronicznych źródeł informacji;
- dydaktyczne zastosowanie telefonu komórkowego w podnoszeniu efektywności nauczania języka polskiego;
- e-kształcenie – serwisy obejmujące elektroniczne środowiska kształcenia, w tym platformy edukacyjne oraz Otwarte Zasoby Edukacyjne (OZE).

Nowe urządzenia stanowią skuteczne narzędzia wspomagania i usprawniania kształcenia. Obok tradycyjnych rozwiązań występuje konieczność kształcenia medialnego (Komisja Wspólnot Europejskich). Wskazuje się zwykle na fakt, iż:

- umiejętność korzystania z mediów jest kluczowym warunkiem aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim;
- włączenie umiejętności korzystania z mediów do obowiązkowego programu nauczania i uznanie jej jako części kluczowych kompetencji w procesie kształcenia ustawicznego.

Wobec ogromnej presji związanej z informatyzacją życia, wydaje się, iż ten właśnie aspekt powinien być wiodący w przebudowie kształcenia niesłyszących. Do prowadzenia nauczania z wykorzystaniem nowych technologii nauczyciel musi się przystosować. Według P. Majewicza zawód nauczyciela należy do kategorii zawodów zaufania społecznego. Stąd też od nauczycieli wymaga się więcej niż od przedstawicieli innych zawodów. Oczekuje się od nich przede wszystkim wysokich kwalifikacji i kompetencji [Majewicz, Mikrut 2008, s. 17].

Zawód pedagoga specjalnego należy do grupy zawodów podmiotowych, nastawionych na pracę z drugim człowiekiem, powinien mieć twórczy charakter, a niezbędność ciągłego doskonalenia się ma wpływać motywująco na samego nauczyciela i jego wychowanków, których także przygotowuje do samokształcenia [Plutecka 2005, s. 115]. Tworzenie obrazu samego siebie, kształtowanie osobowości i samodoskonalenie jest możliwe wtedy, gdy pedagog specjalny pojmie sens swojej pracy i znaczenie powinności zawodowych.

Promowanie i wspieranie zmian w kształceniu niesłyszących może odbywać się na wiele sposobów. Chcąc wyraźniej podkreślić istnienie związków między kształceniem, w którym realizowane są nowe rozwiązania a aktywnością nauczycieli, warto zwrócić uwagę na dobre projekty edukacyjne. Wśród trzech wybranych przykładów w Dolnośląskim Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 12 dla Dzieci Niesłyszących i Słabosłyszących we Wrocławiu [www.oswdn.wroclaw.pl] były realizowane, takie jak:

- 1) Wrocław – miastem wielu kultur. W ramach tego projektu licealiści z klas maturalnych poznawali na lekcjach wiedzy o kulturze podstawowe wiadomości o różnych religiach świata (judaizm, islam, prawosławie, protestantyzm) oraz o filozofii buddyzmu.
- 2) Doksztalcanie w edukacji zdalnej w sposób świadomy i zamierzony jest łączone z indywidualną organizacją kształcenia niesłyszących w ramach prowa-

dzenia tzw. Warsztatów Aktywizacji Zawodowej. W realizacji II edycji Projektu „4 kroki – wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy” wymagają oni wykorzystania całego zaplecza środków. Udział w projekcie odbywa się według precyzyjnie ustalonego porządku z indywidualną pomocą tłumacza języka migowego.

- 3) Można wskazać na wrocławski projekt zawodoznawczy „Z modą na Euro 2012”, który był jednym z działań w ramach projektu Modernizacja Kształcenia Zawodowego na Dolnym Śląsku II. Nauczyciele znaleźli własną koncepcję swojej pracy zgodnej z nowymi zmianami. Efektem był projekt mający na celu poprawę jakości szkolnictwa zawodowego, w tym specjalnego, w kontekście przemian na dolnośląskim rynku pracy. Działania były realizowane przez grupę dziewcząt z klas I–III ZSZ i obejmowały: przygotowanie przez młodzież pod kierunkiem opiekunów, kolekcji wyrobów odzieżowych nawiązujących do zbliżającego się „EURO 2012”. Ponadto zaprezentowanie kolekcji zaproszonym gościom podczas uroczystości szkolnych, a także w środowisku lokalnym, a także wydruk Euro-Kalendarzy, w których umieszczone były zdjęcia z sesji fotograficznej, której tematem były uszyte sukienki, utrzymane w sportowej stylizacji.

Zasięg i dynamika zmian w kształceniu niesłyszących są większe niż kiedykolwiek dotąd, ponieważ wiążą się z przemianami w szeroko pojętej edukacji. Wymagają od nauczycieli nie tylko wiedzy i doświadczenia, wypracowania odpowiednich mechanizmów utrzymania dynamicznego rozwoju, ale także nieustannego korygowania efektywności kształcenia. Należy dostrzec, że zapewnienie niesłyszącym ich realizacji wyznacza szkolnictwu nową jakość kształcenia na miarę XXI wieku.

Bibliografia

- Borzyszkowska H. (1983), *Osobowość pedagoga specjalnego*, „Szkola Specjalna”, nr 1, s. 5–12
- Czajkowska-Kisil M. (2006), *Nauczanie dwujęzyczne głuchych w Polsce*, „Szkola Specjalna”, nr 4(236)
- Gunia G. (2006), *Terapia logopedyczna dzieci z zaburzeniami słuchu i mowy. Wybrane problemy terapii i praktyki surdopedagogicznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls”, Kraków
- Hołodiuk J. (2005), *Osobowość nauczyciela wychowawcy*, „Edukacja i Dialog”, nr 3, s. 4–9
- Komisja Wspólnot Europejskich, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:227:0009:0012:PL:PDF>
- <http://www.mg.gov.pl>
- <http://www.scholaris.pl>
- Majewicz P. (2008), *Pedagog specjalny – osobowość i możliwości jej formowania*, [w:] *Kompetencje pedagoga w kontekście teorii i praktyki edukacji specjalnej*, red. P. Majewicz, A. Mikrut, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Gliwice–Kraków

- Müller J.R. (1997), *Styszę – ale nie wszystko: dziewczęta i chłopcy z uszkodzonym słuchem w szkołach masowych*, WSiP, Warszawa
- Pańczyk J. (1997), *Tożsamość polskiej pedagogiki specjalnej u progu XXI wieku*, Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji Jubileuszu 75-lecia Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w dniach 7–8 maja 1997 r., Warszawa
- Plutecka K. (2006), *Kompetencja komunikacyjna uzdolnionego ucznia z wadą słuchu*, [w:] *Umiejętności komunikacyjne osób z niepełnosprawnością teoria, diagnoza, wspomaganie*, red. J. Baran, A. Mikrut, Kraków
- Plutecka K. (2005), *Obraz pedagoga specjalnego w aspekcie nowoczesnych paradygmatów pedologicznych*, „Szkoła Specjalna”, nr 1, s. 113–119
- Sękowska Z. (2001), *Pedagogika specjalna: zarys*, PWN, Warszawa
- Szczepankowski B. (1999), *Niestyszący – głusi – głuchoniemi. Wyrównywanie szans*, Warszawa wiadomosci.onsi.pl/info,2646.html
- www.oswdn.wroclaw.pl
- Żegnałek K. (2005), *Osobowość nauczyciela (w opinii uczniów województwa mazowieckiego)*, „Nowa Szkoła”, nr 5, s.14–20